

OPSESIJA

Roden je u Novom Sadu 6. juna 1940. godine od oca Stevana Santa, rođenog 1910. i majke Piroške, rođene Singer 1911. godine.

Imao je godinu i po kada je ostao bez oba roditelja koji su, zajedno sa još 27 članova uže i šire porodice, streljani 23. januara 1942. godine u pogromu koji su počinile mađarske fašističke snage, poznatom pod imenom „Novosadska racija“.¹

Gimnaziju i medicinski fakultet završio je u Novom Sadu. Radi u Institutu za onkologiju u Sremskoj Kamenici kao internista-imunolog u Laboratoriji za imunobiologiju tumora. Vanredni je profesor na katedri za onkologiju Medicinskog fakulteta u Novom Sadu.

Događaji o kojima pišem, počeli su sve više da me opsedaju i proganjaju tek nakon moje 40-te godine, ali tako intenzivno da ih preživljavam čak i u snu. Shvatio sam, konačno, da sam dužan da pišem o svemu što se dogodilo, ali i da nađem izvore koji o tome govore. Jer, ako ja ne budem o tome pisao, ispašće da niko od mojih tridesetak direktnih predaka nije nikad ni postojao. Na moju žalost, dok su svedoci događa-

¹ Tom prilikom streljano je 1246 ljudi, među njima 809 Jevreja i 375 Srba. Njihova su tela pobacana u zaleđeni Dunav.

ja još bili živi i dok sam od njih i mogao nešto saznati, nisam znao da se tako nešto i dogodilo.

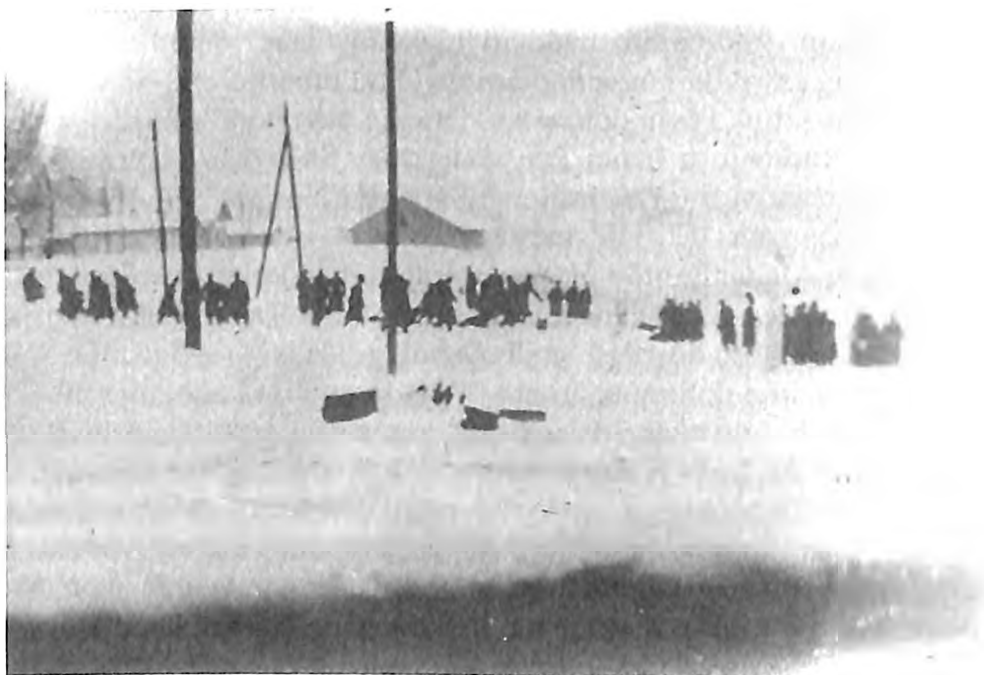
Sada, nakon godina i godina traganja, obilaženja muzeja, matičarskih kancelarija, iščitavanja protokola rođenih i umrlih i razgovora sa ljudima koji su o tome mogli više da kažu, pokušao sam da sklopim priču, koja bi trebalo da bude verodostojna. Priču o strahotama, kojih se čak i ne sećam, a za koje sam saznao slučajno u šesnaestoj godini. Zvuči malo prozaično maksima da život piše romane, ali sled događaja je toliko neverovatan – usudio bih se da kažem čak i fascinantan, da nije u pitanju tragedija tolikog broja ljudi da se događaji mogu podvesti pod takvu formulaciju.

Moji roditelji su bili skromni mladi bračni par, koji su dobili dete u relativno kasnim godinama: majka je imala 26 a otac 36 godina. Majka je bila nežnog zdravlja i navodno bolovala od tuberkuloze. Završila je „žensku gimnaziju“ i bila domaćica. Otac je završio gimnaziju u Novom Sadu. Radio je u banci kao službenik. Sa ovakvim prihodima skromno su stanovali u iznajmljenom stanu u Novom Sadu, u zgradi koja se i danas zove Jakovljevićev sanatorijum, blizu dunavskog keja. Očev otac, dr Aladar Santo i njegovi roditelji, kao i braća i sestre, došli su iz Kule devedesetih godina devetnaestoga veka. Deda je završio prava u Mađarskoj i bio do 1918. podbeležnik grada Novog Sada. Da li je promenio prezime iz Steinbach pre ili posle ove funkcije, nije mi poznato, iako ne bi bilo čudno da se u ono vreme na njega vršio pritisak da promeni prezime, ne bi li mogao da napreduje u službi. Na žalost, ni ta činjenica, niti zlatna knjiga mađarskih ratnika-veterana-Jevreja, u kojoj je dokumentovano navedeno njegovo ime, prezime i čin u Prvom svetskom ratu, izdata u Mađarskoj pre Drugog svetskog rata, gde je on, kao i mnogi članovi moje porodice, bio odlikovan za lojalnu službu tokom rata, nisu ga izbavili od streljanja. Mogu samo da zamislim užas, zaprepasćenje i nevericu kada su otac, stričevi i deda shvatili da su, i pored sve građanske lojalnosti i časnog doprinosa tom društvu, neki umobolnici odlučili da ih smaknu po kratkom postupku. Deda je imao petoro braće i sestru. Posle rata, 1918. godine, deda je penzionisan (i dan-danas posedujem fotokopiju liste za isplatu penzije sa njegovim potpisom, kao i sa potpisom njegove sestre – moje „baba-tetke“, kao jedan od retkih materijalnih dokaza da su uopšte postojali).

Priča počinje 1941. godine, kada su Jevrejima, nakon kapitulacije Jugoslavije i ulaska fašističkih snaga u Novi Sad, zabranili da idu na posao. Moji roditelji su se preselili kod dede Aladara Santa u Miletiće-

voj ulici 63, delom da bi uštedeli na troškovima a i da bi porodica bila na okupu. Moja tetka sa porodicom takode je stanovala na istoj adresi u Miletićevoj ulici.

Sticajem nesrećnih okolnosti, Miletićeva ulica je bila glavno poprište fašističkih zločina i divljanja za vreme „hladnih dana“ 1942. godine. U poznatoj Novosadskoj raciji, 23. januara, ujutro u 8,30 časova, cela moja porodica (moja prababa Fani Steinbach, baba i deda Aladar i Emilija Santo, moji otac i majka Stevan i Piroška Santo, tetka i njen muž Klara i Endre Goldstein – ukupno 27 članova porodice) izvedena je na ulicu i streljana, delom pobacana u Dunav. Leš moga oca bio je, navodno, naden na Uspenskom groblju.

U poznatoj Novosadskoj raciji, 23. januara 1942, streljano je 27 članova porodice ALEKSANDRA KERENJIJA; fotografija prikazuje mađarske vojnike kako bacaju leševe u zaledeni Dunav

Velikim čudom, moj brat od tetke i ja ostali smo živi. Neki tvrde da su nas roditelji sakrili ispod jastuka (bilo je to ujutro, ljudi su bili zatečeni u krevetima), a drugi kažu da smo bili sklonjeni iza kaljeve peći. Nikada nisam saznao pravu verziju. Ja sam tada imao godinu i po, a moj brat od tetke dve i po godine. Mađarski vojnici su nas našli kada je već bila izdata naredba da se prestane sa streljanjem pa smo, onako

mokri, u pelenama, polugoli, odvedeni u Upravu grada, gde su nas prepoznali preživeli rođaci i prijatelji. Očevici su mi rekli da mi je u Upravi grada jedan mađarski vojnik dao vode i hleba, jer smo tamo čekali celo pre podne. Tu su se naši putevi (brata od tetke i mene) razišli, da bi nas život definitivno rastavio. Ja sam dospeo kod porodice Kerenji (mamina sestra je bila udata za dr Kerenjija, koga je spasio njegov pacijent, pripadnik strelastih krstova – njilaš) a moj brat od tetke je dospeo kod rodaka u Budimpešti gde je nakon smrti tetke, koja ga je prihvatila, dospeo u drugu porodicu. Mnogo godina kasnije, 1956, tokom revolucije u Mađarskoj on je pobjegao i nastanio se u Venecueli. Tamo je 1976. godine iznenada umro, na ulici. Za sobom je ostavio ženu i dvoje dece, sa kojima ni danas ne mogu da uspostavam kontakt, iako stalno tragam za njima. Na moju žalost, za postojanje svoga brata od tetke nisam uopšte znao sve do njegove smrti.

Sa mamine strane, deda i baba su stradali u Aušvicu. Dedin brat je ostao živ u Budimpešti, ali je njegovog sina, koga je skrivao u bolnici, poslednjeg dana, na ulici koju su oslobađali Rusi, streljao jedan član strelastih krstova.

Pošto sam ostao bez roditelja, dospeo sam u porodicu Kerenji, najbližih rođaka po majčinoj liniji. Mislim da me niko nije mogao primiti sa više srdačnosti, dobronamernosti i naklonosti nego što su to uradili Kerenjijevi. Dr Stevan Kerenji je čak više zaslužan za moje sveukupno obrazovanje i vaspitanje od moje tetke. Njemu mogu da zahvalim za sve što danas znam i umem. Mađarske vlasti su odmah sutradan po streljanju mojih roditelja izdale nalog dr Stevanu Kerenjiju da ima da vodi nadzor nad imovinom mojih roditelja – pokojnih Stevana i Piroške Santo, koju će nadzirati „neutralni“ nadzornici. O meni, naravno, nije bilo ni reči. Stoga se kod Kerenjijevih rodila opravdana bojazan da će mene, prvom prilikom, kao siročće odneti u neki sabirni centar odakle se znalo kakav je dalji postupak. Stoga su me brižljivo krili. Kada je dr Stevan Kerenji u proleće 1942, kao lekar sa mađarskom diplomom, dobio naređenje da ide u Mađarsku na prisilan rad kao lekar (Mađari su išli na front jer su lekari koji su bili na prisilnom radu prebegavali Rusima), poveo je i mene. Naravno, vodio me je bez papira. Uvek je postojala opasnost da ga zaustave i legitimišu, sa svim mogućim posledicama po njegovu porodicu i mene. Zbog toga sam retko izlazio na ulicu i na svetlo dana.

U Mađarskoj je dr Kerenji radio u seocetu zvanom Igar (Igar), pored Sekešfehervara (Székesfehérvár). U selu se proćuo kao dobar

lekar i čovek, tako da su ga meštani prihvatili sa simpatijama. Lokalni žandarm (csendör) ga je štitio gde god je bilo moguće. Na žalost, 1944. godine, po naređenju ondašnje vlade, svi Jevreji su morali da idu u koncentracioni logor. Dr Kerenji je sa porodicom interniran u Budimpešti (po pojedinim pričama u geto), odakle je uspeo da se izvuče sa porodicom, pošto je podmitio neke ljude. Vratio se u Igar, gde je ponovo radio sa znanjem lokalnog stanovništva sve do dolaska Rusa. No, tek što su Rusi ušli u selo, front se ponovo pomerio i u selo su ponovo ušli Nemci. Spomenuti žandarm nas je skrivao u podrumu pored samog SS štamba i prekog suda. Dr Kerenji je držao gotove špricive sa morfijumom za sve nas, za slučaj da Nemci upadnu u naše skrovište. Srećom, to se nije dogodilo i Nemci su konačno napustili selo. Slučaj je hteo da dr Kerenji bude prvi svedok u korist lokalnog žandarma kada su ruske jedinice ušle u selo, što je spasilo život i žandarmu i njegovoj porodici.

Svet je, zbilja, ponekad mali. Tokom mađarske revolucije 1956, sin žandarma iz Igara je prebegao preko granice u Jugoslaviju i bio upućen u sabirni centar u Borskom rudniku. Dobro se sećam da je tom prilikom dr Stevan Kerenji opremio dva puna kofera odeće i obuće i kofer hrane, koje je uputio u Borski rudnik. Sin je nedugo zatim emigrirao u Australiju.

I tako, kada se osvrnem unazad, nemam ni najosnovnije podatke (koji u drugim porodicama ne predstavljaju nikakav problem – odete kod matičara i uzmete izvod iz matične knjige rođenih, umrlih i napravite porodično stablo) za najmanje tri porodice predaka – očeve, majčine i porodice Kerenji. Postoji samo spomenik na Dunavu sa uklesanim imenima članova moje najuže porodice. Problem je u tome što su do 1895. matične knjige vođene u verskim zajednicama, a te knjige su sistematski spaljivane i uništavane zajedno sa Jevrejima za vreme rata, pa čak i posle njega. Pokušavam da dodem do tih podataka jer je to jedino što mogu ostaviti svojoj deci o njihovim precima. Obilazim muzeje, matičare, arhive, tražim dokumenta, izvode iz matičnih knjiga umrlih, rođenih... Pokušavam da otmem od zaborava što se oteti može, da nađem slike, i polako sastavim priču. Sa malo sreće, možda će mi poći za rukom da se bar donekle odužim svojim precima. A dotle, svakog 23. januara, kada se svi razidu sa komemoracije koja se tog dana tradicionalno održava, i kada više nema nikoga na dunavskom keju, obiđem spomenik žrtvama Racije i setim se svojih najmilijih.